

Estandardització i manlleus: la diversitat entra dins del corpus

F. Xavier Fargas i Valero (TERMCAT)

Comunicació per al taller B: "Estudis de casos de revitalització i estandardització lingüística"
Diàleg sobre Diversitat Lingüística, Sostenibilitat i Pau (20-23 de maig del 2004)
Institut Linguapax

Introducció

La majoria de les ponències que fins ara s'han presentat han posat l'accent sobre l'aspecte que recull el primer formant del mot *sociolingüística*. Us proposo que ara desplacem una mica l'accent cap a la segona part del mot. Com que els processos d'estandardització i codificació no es poden considerar mai del tot tancats, la proposta és fer un recorregut pel fenomen del manlleu, centrant-nos en el cas català, però crec que amb aspectes interessants per a qualsevol llengua.

Ben segur que, durant els dies que es desenvolupa aquest diàleg, tindreu ocasió de passejar per l'entorn on es duu a terme el gruix d'activitats del Fòrum 2004, i veureu que, en un ampli espai central, han instal·lat el que els organitzadors han volgut batejar com a *Haima*. Aquest mot està esdevenint un entrebanc considerable per als responsables lingüístics dels mitjans de comunicació, perquè, com segurament deveu saber, la transcripció de mots àrabs a llengües amb alfabet llatí no és senzilla, de manera que en els diaris catalans podreu trobar tan aviat la grafia *khaima* com *haima*. Aquest cas, a part de representar un problema per als lingüistes, és un perfecte exemple de l'actualitat que està prenent especialment en els últims anys el fenomen del manlleu, del préstec lingüístic.

De fet, manllevar formes a altres idiomes és un dels recursos habituals d'ampliació del cabal lèxic de totes les llengües. I, en contrast amb la resta de recursos de formació de mots com la derivació, la composició, etcètera, el manlleu és l'únic recurs que permet ampliar efectivament el cabal de radicals a partir dels quals es poden aplicar els altres sistemes de formació de mots.

La generalització dels intercanvis culturals, l'escurçament de les distàncies i tot el conjunt de fenòmens que es poden relacionar amb el concepte d'allò que s'ha anomenat *globalització* (un altre exemple de forma manllevada) estan comportant uns canvis molt significatius en aquest terreny. En el marc d'un congrés dedicat al diàleg sobre la diversitat, i especialment en el context del que pretén ser aquest Fòrum de les Cultures, considero que pot ser especialment pertinent i interessant reflexionar sobre els elements que caracteritzen el fenomen dels préstecs interlingüístics. Un fenomen que, com espero fer veure en aquesta presentació, mereix i ha de merèixer cada vegada més atenció entre les persones que tenen influència en la codificació i l'estandardització de les llengües. I entre aquestes persones no hi considero només els lexicògrafs, els acadèmics i els lingüistes, sinó també, i especialment, els responsables dels mitjans de comunicació, les persones amb responsabilitats públiques o polítiques, els professionals de l'ensenyament i tots els col·lectius que actuen, de manera més o menys conscient, com a difusors d'un determinat model de llengua.

Hi ha uns quants elements que hem anat aïllant com a mereixedors d'estudi en el cas català, especialment en el terreny dels llenguatges d'especialitat i la terminologia, el camp d'acció del TERMCAT. El TERMCAT és el Centre de Terminologia creat i sostingut per un acord entre l'administració catalana i l'Institut d'Estudis Catalans, que és l'organisme que té encarregada la funció de vetllar per la codificació general de la llengua catalana. El TERMCAT treballa bàsicament en tres línies: l'elaboració de productes terminològics (diccionaris i altres materials

especialitzats), l'assessorament a professionals i a particulars amb necessitats terminològiques, i la normalització o estandardització dels neologismes que sorgeixen en els àmbits tècnics i científics. El seu camp d'actuació, doncs, és l'àmbit dels llenguatges d'especialitat, els quals comparteixen els recursos lingüístics de la llengua general, però tenen unes particularitats que exigeixen un tractament específic. La terminologia, l'estudi de les nocions i les denominacions pròpies dels llenguatges d'especialitat, ha d'abordar inevitablement el tractament dels manlleus, perquè els àmbits tècnics i científics són molt sovint els primers a incorporar formes manllevades, i actuen com a puntes de llança per a la generalització d'algunes d'aquestes formes. No cal allargar-se en exemples: n'hi ha prou de considerar el camp de les noves tecnologies per adonar-se de quanta terminologia ben específica s'ha instal·lat avui en la llengua de tots els parlants (amb termes com *DVD*, *pantalla de plasma*, *ordinador de butxaca*, *correu electrònic*, *xat*, etc.).

El fenomen del manlleu

Des d'una determinada perspectiva, hom podria considerar que el préstec interlingüístic és una conseqüència més de l'intercanvi cultural, i que això és una riquesa que cal potenciar amb tots els instruments possibles. Sense cap voluntat de contradir aquesta idea, em sembla que hi ha un conjunt d'aspectes lingüístics i sociolingüístics que no es poden deixar de tenir en compte, i que si no s'aborden amb una certa sistematicitat i coherència poden esdevenir precisament un entrebanc per a la incorporació sense problemes d'aquestes formes manllevades en el corpus d'una llengua. Tornant a l'exemple amb què he començat aquesta exposició, els responsables del Fòrum van decidir, en un moment donat, que cap dels mots catalans tradicionals que fan referència a conceptes similars al que s'expressa amb el mot *haima* no els resultava adequat a les seves necessitats expressives. Probablement amb raó (o potser no: en qüestions de sensacions i de percepcions és molt difícil posar-se d'acord), van considerar que ni *envelat*, ni *tenda*, ni *tendal*, ni *vela*, ni *parada*, ni cap altra forma tradicional catalana no transmetia la mateixa càrrega conceptual que hi ha (o que han atorgat) al mot *haima*, en tant que lloc de repòs, d'acollida, de trobada, d'intercanvi, enmig del desert, i, és clar, pròpia d'una altra cultura, amb la consegüent càrrega d'acostament intercultural. Si bé la tria de la forma manllevada pot ser més o menys discutible, en tant que obeeix a una qüestió difícilment objectivable com és la càrrega semàntica atribuïda o atribuïble a un mot, el que és indiscutible és que les vacil·lacions en la grafia que els lectors de textos catalans estan observant aquests dies dificulten, de manera totalment objectiva, la implantació efectiva d'aquesta forma en el corpus, si és que cal. Per tant, la reflexió sobre els mecanismes d'incorporació de mots propis d'altres llengües és indispensable, ja sigui per valorar la necessitat real del mot, ja sigui per assegurar-ne la integració més adequada dins dels sistema lingüístic receptor.

Comentaré sis aspectes que em sembla que responen fidelment als canvis que s'estan produint en aquests últims anys, però sóc conscient que encara se'n podrien analitzar força més.

1. El món s'ha fet petit

Un primer element que cal tenir en compte de manera indefugible és l'augment de necessitats denominatives de conceptes molt allunyats del context cultural de la llengua d'arribada. Es pot pensar, per exemple, en el cas dels mitjans de comunicació, que han de donar nom a espècies animals o botàniques que apareixen en documentals filmats en zones ben allunyades, unes espècies que, evidentment no tenen cap denominació tradicional en català. I l'actualitat informativa posa en circulació contínuament designacions alienes però indispensables en un determinat moment com ara *burca* —difosa a Catalunya especialment durant el conflicte a l'Afganistan— o *chapatote* —forma amb què els gal·lecs anomenen el fuel que va vessar el vaixell *Prestige* davant la costa gallega.

Aquest augment de les necessitats denominatives posa en qüestió la vigència del concepte que tradicionalment s'anomenava *xenisme* (que segons el diccionari és el 'mot estranger que designa